

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Фізичний факультет
Кафедра загальної фізики

Затверджено

На засіданні кафедри загальної фізики
фізичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка
(протокол № 1 від 30.08.2022 р.)

Завідувач кафедри

проф. Стадник В.Й.

Силабус
з навчальної дисципліни «Сенсори та перетворювачі фізичних величин»,
що викладається в межах
ОПІ «Нанофізика та наноматеріали»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
для здобувачів з спеціальності 105 Прикладна фізика та наноматеріали

Львів 2022

Назва дисципліни	Сенсори та перетворювачі фізичних величин
Адреса викладання дисципліни	вул. Драгоманова, 19, 79005, м. Львів
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	фізичний факультет, кафедра загальної фізики
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	Галузь знань – 10 Природничі науки Спеціальність – 105 Прикладна фізика та наноматеріали
Викладач дисципліни	Лектор: Щепанський Павло Андрійович, доцент кафедри загальної фізики, к.ф.-м.н.; лабораторні заняття проводить: Щепанський П.А.
Контактна інформація викладача	pavlo.shchepanskyi@lnu.edu.ua https://physics.lnu.edu.ua/employee/schepanskyj-p-a
Консультації з дисципліни відбуваються	Консультації в день проведення лекцій та лабораторних занять (за попередньою домовленістю). Також можливі консультації через електронну пошту або он-лайн засобами Microsoft Teams, Zoom.
Сторінка дисципліни	https://physics.lnu.edu.ua/course/sensory-ta-peretvoryuvachi-fizychnyh-velychn-prykladna-fizyka
Інформація про дисципліну	Дисципліна «Сенсори та перетворювачі фізичних величин» є нормативною дисципліною для підготовки бакалавра за спеціальністю 105 «Прикладна фізика та наноматеріали», яка викладається в VII семестрі в обсязі 3 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS).
Коротка анотація дисципліни	Курс присвячено основним характеристикам, типам, принципам дії та схемам реалізації сенсорів і перетворювачів фізичних величин. Процес вимірювання, з метою експертної оцінки середовища, явища чи процесу, передбачає встановлення його якісних та кількісних характеристик. Кількісні характеристики отримують з використанням сенсорів і перетворювачів фізичних величин. Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів: 1. Перетворювачі фізичних величин. 2. Електроніка і перетворювачі фізичних величин.
Мета та цілі дисципліни	Метою і завданням навчальної дисципліни «Сенсори та перетворювачі фізичних величин» є: ознайомити студентів з найпоширенішими засобами вимірювання і схемами контролю на основі різних фізичних принципів; навчити студентів застосовувати на практиці набуті на фундаментальних курсах знання: розуміти фізичні принципи роботи сенсорів та роботу схем керування ними, забезпечити отриманні практичні навички роботи з вимірювальною апаратурою, навчити інтерпретувати отримані експериментальні та теоретично розраховані результати.
Література для вивчення дисципліни	Базова: 1. Вимірювальні перетворювачі (сенсори) : підручник / В. М. Ванько, Є. С. Поліщук, М. М. Дорожовець, В. О. Яцук, Ю. В. Яцук ; ред.: Є. С. Поліщук, В. М. Ванько ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2015. – 580 с. 2. Давачі : навч. посіб. / М. В. Бурштинський, М. В. Хай, Б. М. Харчишин ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». – 2-ге вид., до-повн. – Львів : ТЗОВ «Простір М», – 2014. – 198 с. Готра З.Ю. и др. Елементи теорії мікроелектронних сенсорів / Під ред. З.Ю.Готри. – 2001. – К.: Львів, – 631 с.

	<p>3. Савчин В.П. Напівпровідникова фотоелектроніка / В.П.Савчин, І.І.Іжнін, М.М.Ваків. – 2010ю – ЛьвівЖЛНУ імені Івана Франка. – 728 с.</p> <p>4. Encyclopedia of Electronic Components Volume 3: Sensors for Location, Presence, Proximity, Orientation, Oscillation, Force, Load, Human Input, Liquid Light, Heat, Sound, and Electricity Paperback – 2016. – 258 p.</p> <p>Допоміжна:</p> <p>1. Mitsubayashi K. Chemical, Gas, and Biosensors for Internet of Things and Related Applications 1st Edition / K. Mitsubayashi, O. Niwa, Y. Ueno. – 2019. – Elsevir. – 306 p.</p> <p>2. Датчики / Під. ред. З.Ю. Готри, О.І. Чайковського – 1995. – Львів: Каменяр. – 312 с.</p> <p>Додаткові матеріали також буде запропоновано для кожної теми окремо.</p> <p>Інформаційні ресурси:</p> <p>1. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D1%82%D1%87%D0%B8%D0%BA</p> <p>2. https://www.electronicshub.org/different-types-sensors</p>
Тривалість дисципліни	один семестр
Обсяг дисципліни	90 год, з яких 32 год аудиторних занять, з них 16 год лекцій, 16 год. лабораторних занять та 58 год. самостійної роботи
Очікувані результати навчання	В результаті вивчення даного курсу студенти повинні - знати основні типи сенсорів; закони, явища, на яких ґрунтується робота сенсорів; схеми з'єднання та керування перетворювачів сигналу; - вміти застосовувати здобуті знання на практиці, зокрема при розгляді принципу роботи сенсорів; уявляти принципи дії та область застосування вимірювальних перетворювачів фізичних величин на сенсорів на їх основі; розуміти схеми з'єднання та керування вимірювальними перетворювачами.
Ключові слова	сенсори, датчики, діаграми впливу, функція перетворення, імпульсна характеристика, перехідна характеристика
Формат дисципліни	Очний
Теми	Наведено у таблиці 1
Підсумковий контроль, форма	залік в кінці семестру
Пререквізити	Для вивчення курсу студенти потребують базових знань із вищої та дискретної математики, загальних курсів з фізики, базових знань з програмування та чисельних методів.
Навчальні методи та техніки, які буде використано під час викладання дисципліни	лекції, презентації (ілюстрація, демонстрація), розповіді, пояснення, дискусія
Необхідне обладнання	персональний комп'ютер, загальнонавчівані комп'ютерні програми і операційні системи, проектор
Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)	Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Бали нараховуються за наступним співвідношенням: • лабораторні заняття: 90% семестрової оцінки; максимальна кількість балів 90 • контрольні заміри (модуль) 10% семестрової оцінки. Максимальна кількість балів 10. Підсумкова максимальна кількість балів 100.

	<p>Академічна доброчесність здобувачами вищої освіти передбачає самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання. Списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують, приклади можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій чи усній роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів обману.</p> <p>Відвідання занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають усі лекції і практичні заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усіх строків, визначених для виконання усіх видів робіт, передбачених курсом.</p> <p>Література. Усю література, яку студенти не зможуть знайти самостійно, буде надано викладачами виключно в освітніх цілях без права її передавання третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.</p> <p>Політика виставлення балів. Враховуються бали, набрані на практичних та поточному тестуванні. При цьому обов'язково враховуються присутність на заняттях та активність студента під час заняття; недопустимість пропусків та запізнь на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях, не пов'язаних із навчанням; списування та плагіат; несвочасне виконання поставленого завдання і т. ін.</p> <p>Жодні форми академічної недоброчесності не толеруються.</p>
<p>Питання до екзамену (чи питання на контрольні роботи)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Параметри вхідних та вихідних сигналів вимірювальних перетворювачів. 2. Вимірювальний перетворювач і сенсор. Функція перетворення. 3. Статичні характеристики сенсорів. 4. Динамічні характеристики сенсорів. 5. Типові види вхідних сигналів. Імпульсна характеристика. 6. Класифікація вимірювальних перетворювачів за родом вхідної та вихідної величини. 7. Класифікація вимірювальних перетворювачів за фізичним принципом дії. 8. Резистивні датчики (матеріали, характеристики). 9. Дротові тензорезистори (матеріали, характеристики, схеми з'єднання). 10. Напівпровідникові тензоперетворювачі (матеріали, характеристики, схеми з'єднання). 11. Фоторезистори. Принцип дії. Основні параметри фоторезисторів. 12. Фоторезистори. Основні характеристики (люкс-амперна, вольт-амперна, частотна). 13. Фоторезистори. Схеми включення. Переваги та недоліки фоторезисторів. 14. Фотодіоди. Поділ за принципом дії. Будова. 15. Фотодіоди. Характеристики. Схеми з'єднання. 16. Лавинний фотодіод (принцип дії, характеристики). 17. Фототранзистори (будова, характеристики, схеми з'єднання). 18. Термоелектричні перетворювачі. Принцип дії. Емпіричні правила залежності електрорушійної сили від температури. 19. Термопари (принцип дії, матеріали, характеристики). 20. Ємнісні перетворювачі. Типи. Методи вимірювання. 21. Ємнісні перетворювачі. Вимірювачі тиску (будова, принцип дії, застосування).

	<p>22. Ефекти, на яких працюють гальваномагнітні перетворювачі.</p> <p>23. Перетворювачі Холла. Параметри. Чутливість. Застосування.</p> <p>24. Магніторезисори. Принцип дії. Характеристики. Застосування.</p> <p>25. Магнітодіоди Будова. Матеріали. Параметри. Застосування.</p> <p>26. П'єзоелектричні перетворювачі. Принцип дії. Коефіцієнт електромеханічного зв'язку.</p> <p>27. П'єзоелектричні перетворювачі. Кварц. Характеристики. Застосування.</p> <p>28. П'єзоелектричні перетворювачі. П'єзокераміка. Матеріали. Характеристики.</p> <p>29. П'єзоелектродинамометри. Вимірювання нормальних, тангенціальних сил, обертового механічного моменту.</p> <p>30. П'єзоелектродинамометри. Еквівалентна схема. Можливість використання п'єзоелектродинамометрів для повільних процесів.</p> <p>31. Акселерометри. Характеристики. Типи.</p> <p>32. Електромеханічний акселерометр.</p> <p>33. Газові акселерометри.</p> <p>34. Електромеханічний акселерометр.</p> <p>35. П'єзоелектричний акселерометр.</p> <p>36. Ємнісні акселерометри.</p> <p>37. П'єзорезистивні акселерометри.</p> <p>38. Оптичні волокна. Оптоволоконний датчик деформації.</p> <p>39. Електрооптичні датчики. Будова. Принцип дії. Використання.</p> <p>40. Магнітооптичні датчики.</p> <p>41. Сенсори на основі вимірювання інтенсивності світла.</p> <p>42. Сенсори на основі поглинання світла напівпровідником. Будова. Принцип дії.</p> <p>43. Крокові двигуни. Типи. Переваги та недоліки.</p> <p>44. Крокові двигуни зі змінним магнітним опором.</p> <p>45. Крокові двигуни з постійними магнітами. Принцип дії. Переваги та недоліки.</p> <p>46. Гібридний кроковий двигун. Принцип дії. Переваги та недоліки.</p> <p>47. Уні-, біполярні крокові двигуни. Схеми з'єднання обмоток.</p> <p>48. Мікрокроковий режим крокового двигуна. Переваги та недоліки.</p> <p>49. Фотоелектронні помножувачі (будова, принцип дії). Режим ліку фотонів.</p> <p>50. Позиційно чутливі приймачі випромінювання (будова, принцип дії).</p>
Опитування	Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано по завершенню курсу.

Схема курсу «Сенсори та перетворювачі фізичних величин»

Тижні	Тема занять	Форма діяльності та обсяг годин	Термін виконання
1-4	Тема 1. Вступ. Основні відомості про перетворювачі фізичних величин.	Лекції – 4 год, лаб. заняття – 2 год, самостійна робота – 10 год.	4 тижні
5,6	Тема 2. Термоелектричні та ємнісні перетворювачі.	Лекції – 2 год, лаб. заняття – 2 год, самостійна робота – 6 год.	2 тижні
7,8	Тема 3. Гальваномагнітні перетворювачі.	Лекції – 2 год, лаб. заняття – 2 год, самостійна робота – 6 год.	2 тижні
9,10	Тема 4. Фотоелектричні приймачі та перетворювачі оптичних сигналів.	Лекції – 2 год, лаб. заняття – 4 год, самостійна робота – 12 год.	2 тижні
11,12	Тема 5. П'єзоелектричні, електро- і магнітооптичні сенсори. Акселерометри.	Лекції – 2 год, лаб. заняття – 2 год, самостійна робота – 10 год.	2 тижні
13,14	Тема 6. Мехатроніка в фізичних пристроях.	Лекції – 2 год, лаб. заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год.	2 тижні
15,16	Тема 7. Тенденції розвитку мікроелектронних пристроїв перетворення інформації.	Лекції – 2 год, лаб. заняття – 2 год, самостійна робота – 6 год.	2 тижні